

I stærk modsætning til disse afhandlinger står de øvrige afsnit. H. C. Clausen skriver om perioden 1929-45 (s. 136-169), tidl. partisekretær Holger Sørensen om 1945-1955 (s. 170-210) og partisekretær Kurt Sørensen om 1956-1979 (s. 211-319). De første forfattere forstår organisationshistorie som den kronologiske beretning om mødevirksomheden i forretningsudvalg, hovedbestyrelse og landsmøder. Det betyder, at man får at vide, hvilken tid møder begyndte og sluttede, og at H. P. Nielsen meldte forfald til et møde i Grundtvigs hus onsdag den 17. oktober 1923 (s. 141). Til gengæld forsvinder spørgsmål som den gradvise demokratisering af partiorganisationen, principperne for Venstres pressestøtte etc. *Kurt Sørensens* afsnit er mere perspektivrigt, men samtidig mere koncentreret om den politiske historie end om organisationshistorien. Som i den radikale parti-historie er der tale om heroisering, her af Poul Hartling, hvis politiske løbebane følges fra første færd. Hartling arbejdede »i ord og gerning ... for at skabe et indre sammenhold i Venstre«, han »gjorde Venstre til et godt arbejds hold, og det er Venstre stadig«, etc. (s. 301). Også her gælder det imidlertid, at overblikket mangler, f. eks. oplyses medlemstallene år for år, men aldrig samlet i skemaform, og denne mangel er symptomatisk.

Carsten Staur

Bo Öhngren: Folk i rörelse. Samhällsutveckling, flyttningsmönster och folkrörelser i Eskiltuna 1870-1900. Uppsala, Studia Historica Upsalensia 55. Utgivne av Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet genom Sven A. Nilsson, Sten Carlsson och Carl-Göran Andrae, 1974. 414 s.

Den svenske socialhistoriker Bo Öhngren har som deltager i Uppsala-projektet »De folkelige rörelser« fremlagt en undersøgelse af samspillet mellem Stor-Eskiltunas socio-økonomiske struktur ca. 1870-1900 og tre lokale bevægelser fra samme periode, nemlig diverse udbrydergrupper fra den svenske statskirke (1870'erne), afholdsbevægelsen (1880'erne) og fagforeningerne/Socialdemokratiet (1890'erne). Disse bevægelser mønstrede omkring århundredskiftet en tilslutning på 457 % af den samlede befolkning i Uppsala (tabel 1, s. 14). Udtrykt i (Öhngrens) tal omfattede de tre bevægelser da 6.400 medlemmer mod ca. 150 i 1870 (s. 181 jf. tabel 41, s. 184 og tabel 42, s. 188). Sidstnævnte fordelte sig på Eskiltuna Missionsforening og Eskiltuna Baptistforening; i 1900 var der 1.790 i frikirkerne, 2.155 i afholdsbevægelsen og 2.495 i fagforeningerne. Det kan forekomme en dansk læser en kende dristigt at rubricere så vidt forskellige bevægelser under eet, og forf. rykker da også ret sent ud med en definition på begrebet »en folkelig bevægelse« (s. 180). Iflg. denne skal en bevægelse af denne art arbejde på længere sigt, have et ideologisk-gærende element, have frivillig tilslutning, bred folkelig opbakning og dynamisk gennemslagskraft. Endvidere skal den være opstået på basis af enkeltmands initiativ og stå i opposition til staten. Trods al rummelighed forekommer det som om fagforeningsbevægelsen kun med vanskelighed lader sig indplacere i denne definition. Når forf. alligevel samler dem under een hat, skyldes det den omstændighed, at vælgerne fra disse tre grupper faktisk stod sammen ved 2. kammervalgene i perioden. Derved lykkedes det i 1890 at få valgt en frisindet venstrefløjsmand fra afholdsbevægelsen. Her kan man altså tale om et vist interessefællesskab uden at forf. i øvrigt ofrer dette begreb større opmærksomhed. Snarere vil han med udgangspunkt i amerikansk sociologisk forskning omkring gruppeadfærd inden for organisationer med ideelt betinget, frivillig medlemskab se de tre bevægelser som udtryk for nyetablerede samfundsgruppers behov for samling omkring ret så abstrakte ideer. I sin i øvrigt udmærkede analyse viger Öhngren derfor uden om det *oprør*, de folkelige bevægelser fundamentalt set er udtryk for. Jeg tæn-

ker her på frikirkerne over for statskirken, afholdsbevægelsen over for borgerskabets kommercielle og skattepolitiske udnyttelse af brændevinsbrændingen og arbejderne over for arbejdsgiverne. Det er i grunden ret paradoksalt, at afhandlingen her opleves som værende noget lukket i sit sigte, eftersom Bo Öhngren i de forudgående kapitler med stor energi og analysebevidsthed retter opmærksomheden mod industrialiseringens økonomisk-sociale konsekvenser for den arbejdende befolkning i Eskiltuna med omgivende sogne Fors og Kloster. Dygtigt og grundigt analyserer han vældige datamasser vedr. 30.000 mennesker fra dette område samt andre 50.000 fra byer, der inddrages til sammenligning. Resultaterne herfra kan hverken delt eller delvis refereres i denne anmeldelse, men det kan dog antydes, i hvilket omfang forf. når sit erklærede mål: at studere sammenhængen mellem områdets socio-økonomiske struktur og de folkelige bevægelser sociale rekruttering samt politiske aktivitet (s. 11-12).

I kapitlet »Eskiltuna og industrialiseringen« viser han ud fra en analyse af det erhvervsstatistiske materiale, hvordan en kombination af indre befolkningseksponering og tilvandring udefra bringer industriarbejdernes andel af befolkningen i Stor-Eskiltuna op fra 15 til 90 %. Heraf tegner jern- og maskinindustrien sig for 70 % af erhvervsudøverne inden for industrien og håndværket. Fabriksantallet vokser samtidigt fra 3 til 120, hvoraf dog de allerfleste er mindre virksomheder. Denne eksplosionsagtige vækst i indbyggertallet (fra 8.439 til 24.580 personer) belyser han nærmere i kapitel III: »Befolkningsudvikling og befolkningsbevægelser«. Tiltrukket af industrialiseringsprocessen vandrer især familier fra de nærliggende områder til Eskiltuna, men p.g.a. selve byområdets funktion som et slags reservat for de oprindelige beboere kanaliseres en stor del af de 9.421 tilflyttere ud i forstadsognene. Tilflytterne måtte også iflg. sagens natur tage hovedparten af de ukvalificerede jobs. Ikke mindre end 40 % af den voksne befolkning var født i rent agrare områder, men det er tankevækkende, at kun halvdelen af disse opgav et sådant område som sidste opholdssted før indflytningen. På linje med mange amerikanske forskere betoner Öhngren, at den sociale mobilitet ikke ændrer sig stort i løbet af perioden. I kapitel IV: »Den socio-økonomiske struktur« bruger han de kommunale skatteansættelser til at rekonstruere indkomstudviklingen. Kontrolundersøgelser i enkelte virksomheders lønningsregnskaber synes her at vise, at man ved at forhøje de anslåede beløb for skattepligtig indkomst med 150 kr. inden for indtægtsrammen 400-1.500 kr. kan komme ret tæt op ad de virkelige indkomster. Eftersom en skattepligtig indkomst på 800 kr. gav stemmeret, er det i mere end een forstand betydningsfuldt, at halvdelen af arbejderne i 1900 havde indtægter på 800-2.500 kr. – på niveau med de lavere tjenestemænd o. lign. Det er dog først fra 1890'erne, at man med forf.s ord kan tale om »exceptionelt godartede økonomiske forhold i Eskiltuna« (s. 151).

Under overskriften »Eskiltuna og de folkelige bevægelser« (kap. V) viser Bo Öhngren, hvorledes især de lokalt fødte som de tilvandrede – og efterhånden vellønnede – arbejdere dominerer 1880'ernes afholdsbevægelse og – naturligvis – 1890'ernes fagforeningsbevægelse. Frikirkerne har ved siden af deres religiøse betydning også den funktion at være de tilflyttedes tilpasningscentral i bytilværelsens første, vanskelige periode. Som allerede omtalt belyser forf. i kapitel VI: »Vælgerstruktur og vælgeraktivitet 1872-1908« og kap. VII: »De folkelige bevægelser og valgene til 2. kammeret 1875-1902«, hvorledes en ny tids vælgere reagerede over for det omgivende samfund. Et virkelig betydningsfuldt resultat af den foretagne analyse er her, at de folkelige bevægelser ved valgene i 1890 og 1899 kan mønstre en større valgdeltagelse end andre vælgergrupper af tilsvarende kategori. Efter 1893 kan man iagttage, at valgdeltagelsen falder i de højere indkomstgrupper, medens den modsvarende går op blandt personer med lavere indkomst.

I sin sammenfatning af den på mange måder perspektivrige og dybtloddende under-

søgelse udviser forf. en rosværdig tilbageholdenhed over for tanken om at slutte fra forholdene i Eskiltuna til andre svenske bysamfund. I stedet bestræber han sig på at trække forbindelseslinjer mellem undersøgelsens enkelte dele. Han har givet ret i sin påstand om, at industrialiseringsprocessen er en afgørende forudsætning for de folkelige bevægelses udvikling i perioden. Som man også måtte vente, er bevægelsens medlemmer mere aktive i politik end ikke-medlemmer. Værdifulde er også forf.s resultater fra kortlægningen af indkomstudviklingen. Her træder en gruppe relativt velaflønnede arbejdere frem som den fremstormende arbejderbevægelses spydspidser. Straks vanskeligere er det for Bo Öhngren at få skabt en overbevisende sammenhæng mellem de tre på hinanden følgende oprørsformationer, som udgør de folkelige bevægelser i byen. Det er også lidt af en udfordring for tanken, at disse bevægelser på een gang skal fungere som tilflytternes kontaktcentrum og som den fastboende, færdiguddannede arbejderelites politiske interimsplatform. Man må meget håbe, at forf. med udgangspunkt i Eskiltuna-undersøgelsen vil se sig i stand til at placere de folkelige bevægelser i Sverige i et større, rigssvensk perspektiv.

Erik Helmer Pedersen

Sven Lundkvist: Politik, nykterhet och reformer. En studie i folkrörelsernas politiska verksamhet 1900–1920. Studia Historica Upsalensia 53. Stockholm, Uppsala, Almqvist & Wiksell, 1974. 407 s. English summary.

I denne, beklageligvis noget forsinkede, anmeldelse af Sven Lundkvists doktordisputats om samspillet mellem afholdsbevægelse og politisk virksomhed i Sverige 1900–20 kan der ikke blive tale om at give et blot nogenlunde dækkende indholdsreferat af en så stofmættet behandling af emnet. Snarere må det tilstræbes at fremdrage nogle hovedlinjer, som forhåbentlig kan give læseren en orientering om bogens brugsværdi i en historisk arbejdssituation. Forf.s mål har været at skildre, hvorledes afholdsbevægelsen, der sammen med frikirkebevægelsen og arbejderbevægelsen traditionelt opfattes som de folkelige svenske bevægelser, har fungeret i en almen politisk sammenhæng. Derfor stiller han det fornuftige spørgsmål, hvad der siges om afholdssagen i såvel bevægelsens som de politiske partiers programmer og udtalelser. Resultaterne herfra konfronteres herefter med de resultater, bevægelsen opnår i en politisk sammenhæng. Analysen rulles her op over en 3-faset model: først undersøges bevægelsens forankring i en gruppemæssig sammenhæng (overskrift »Ekologi och politiska syften«), dernæst drøftes de mål og midler, der tages i brug til dette formål (overskrift »Politisk infiltration«) og endelig vurderes de resultater, der opnås herved (overskrift »Politikens innehåll«). Fremstillingen er disponeret i tolv kapitler inkl. et indledningskapitel med problemstilling og redegørelse for kilde materialet og en afsluttende opsummering på hhv. svensk og engelsk. Valget af afholdsspørgsmålet som analyseobjekt motiveres med emnets funktion som et gennemgående, ideologisk farvet og dermed stærkt engagerende enkeltproblem inden for en bredere vifte af sociale spørgsmål. Problemet er så bare, at afholdssagen får en dobbelt funktion i en politisk sammenhæng. I det ene øjeblik er det for de implicerede parter et reelt, selvstændigt problem, hvis løsning man søger at fremme ved hjælp af dertil egnede midler; i det andet er det et vikarierende motiv, der så at sige skjuler bagvedliggende mål af mere principiel karakter, først og fremmest kravet om indførelse af alm. valgret. Ved at kræve spørgsmålet om ret til udskænkning og salg af stærke drikke i en givet kommune afgjort lokalt gennem en folkeafstemning forestillede afholdssagens politiske fortalere sig, at dette automatisk ville lede frem til et uafviseligt krav om alm. valgret. Stadig vurderet i en større politisk sammenhæng måtte en tærlægning af en kommune nødvendigvis lede frem til indførelse af andre beskatningsformer end spiritusskatten. Svend Lundkvist